परुच्छेपो दैवोदासिः।इन्द्रः। अत्यष्टिः।

इन्द्रा॑य॒ हि द्यौरसु॑रो॒ अन॑म्न॒तेन्द्रा॑य म॒ही पृ॑थि॒वी वरी॑मभिर्द्यु॒म्नसा॑ता॒ वरी॑मभिः। इन्द्रं॒ विश्वे॑ स॒जोष॑सो दे॒वासो॑ दधिरे पु॒रः। इन्द्रा॑य॒ विश्वा॒ सव॑नानि॒ मानु॑षा रा॒तानि॑ सन्तु॒ मानु॑षा॥

१.१३१.०१

असुरः- प्राणदम्। द्यौः- व्योम। इन्द्राय- ईशनशीलाय देवाय। अनम्नत- अवन्दत। हि- खलु। द्युम्नसाता- ज्योतिर्भूतानां विद्यानां लब्धये। वरीमभिः- वरैर्हव्यैः। मही- महती। पृथिवी- भूमिः। इन्द्राय। अनम्नत। विश्वे- सर्वे। सजोषसः- समानप्रीतयः। देवासः- देवाः। पुरः- तेषां पुरतः। इन्द्रम्। दधिरे- दधुः। इन्द्राय। विश्वा- सर्वाणि। मानुषा- अभ्युदयभूतानि। सवनानि- रसनिष्पादनानि च। रातानि- दानानि च। सन्तु- भवन्तु॥१॥

विश्वे॑षु॒ हि त्वा॒ सव॑नेषु तु॒ञ्जते॑ समा॒नमेकं॒ वृष॑मण्यवः॒ पृथ॒क्स्वः॑ सनि॒ष्यवः॒ पृथ॑क्। तं त्वा॒ नाव॒ं न प॒र्षणिं॑ शू॒षस्य॑ धु॒रि धी॑महि। इन्द्रं॒ न य॒ज्ञैश्चि॒तय॑न्त आ॒यवः॒ स्तोमे॑भि॒रिन्द्र॑मा॒यवः॑॥

१.१३१.०२

पृथक्- पृथक् पृथक्। स्वः- ज्योतिषः। सनिष्यवः- संभक्तारः। वृषमण्यवः- वर्षकमिन्द्रं ध्यायन्तो बुद्ध्यन्तश्च। विश्वेषु- सर्वेषु। सवनेषु- रसनिष्पादनेषु। समानमेकम्। त्वा- भवन्तम्। तुञ्जते- त्वरयन्ति। तम्- तादृशम्। त्वा- भवन्तम्। पर्षणिम्- पूरकम्। नावं न- प्लवमिव स्थितम्। शूषस्य- बलस्य। धुरि- धारणे। धीमहि- ध्यायामो बलाधिदैवतत्वात्। आयवः- जीवाः। इन्द्रम्। स्तोमेभिः- मन्त्रैः। यज्ञैर्न- दानैः पूजाभिः सङ्गतिकरणैश्च। चितयन्त- बुद्ध्यन्ते॥२॥

Dr. Rangaji

वि त्वा ततस्रे मिथुना अवस्यवो व्रजस्य साता गव्यस्य निःसृजः सक्षन्त इन्द्र निःसृजः। यद्व्यन्ता द्वा जना स्व१र्यन्ता समूहसि। आविष्करिक्रद्वृषणं सचाभुवं वज्रमिन्द्र सचाभुवम्॥ १.१३१.०३

यत्- येन कारणेन। गव्यन्ता- चिद्रश्मिकामौ। स्वर्यन्तौ- द्युलोकायोद्यतौ। द्वा जना- दंपती। समूहसि- अनुग्रहार्थं निश्चिनोषि। तत्कारणेन। अवस्यवः- रक्षाकामास्तृप्तिकामाः। मिथुनाः- दम्पतीभूता उपासकाः। गव्यस्य व्रजस्य साता- चिद्रश्मिसमूहलाभे। त्वा- त्वाम्। वि ततस्रे- वितन्यते। इन्द्र- परमेश्वर। निःसृजः- हव्यं भवदर्थं समर्पयामासुः। इन्द्र। सचाभुवम्- सहभुवम्। वृषणम्- वर्षकम्। वज्रम्- स्वायुधम्। आविष्करिक्रत्- प्रकटयन् भवसि ॥३॥

विदुष्टे अस्य वीर्यस्य पूरवः पुरो यदिन्द्र शारदीरवातिरः सासहानो अवातिरः। शाससस्तमिन्द्र मर्त्यमयज्युं शवसस्पते। महीममुष्णाः पृथिवीमिमा अपो मन्दसान इमा अपः॥ १.१३१.०४

यत्- यदा। इन्द्र- परमेश्वर। सासहानः- सहनशीलः सन्। शारदीः- बहुकालात् स्थितानि। पुरः- बन्धनानि। अवातिरः- बिभेदिथ। तदा। पूरवः- मनुष्याः। ते- तव। अस्य वीर्यस्य- एतस्य पराक्रमस्य महिमानम्। विदुः- अजानन्। शवसस्पते- बलाधिदैवत। इन्द्र। अयज्युम्- दानरहितमुपासनारहितं लोकसङ्ग्रहरहितम्। मर्त्यं- मनुष्यम्। शासः- दानार्थमुपासनार्थं लोकसङ्ग्राहार्थमनुशासनमकरोः। मन्दसानः- हृष्यन्नेव। इमाः- एताः। अपः- जीवोदकधाराः। महीम्- महतीम्। पृथिवीम्- भूमिञ्च । अमुष्णाः- अन्धकारादपहृतवानसि ॥४॥

आदित्ते अस्य वीर्यस्य चर्किरन्मदेषु वृषन्नुशिजो यदाविथ सखीयतो यदाविथ। चकर्थ कारमेभ्यः पृतनासु प्रवन्तवे। ते अन्यामन्यां नद्यं सनिष्णत श्रवस्यन्तः सनिष्णत॥ १.१३१.०५

Dr. Ranganji

वृषन्- वर्षक। यत्- यस्मात्कारणात्। मदेषु- आनन्देषु। उशिजः- कामयमानान्। सखीयतः- सख्यकामान्। आविथ- ररक्षिथ। आत्- तस्मात्कारणात्। इत्- एव। अस्य- एतस्य। वीर्यस्य- माहात्म्यार्थम्। चर्किरन्- सोमं विकिरन्ति। प्रवन्तवे- प्रकर्षेण संभक्तुम्। पृतनासु- आत्मावरणैर्जनितेषु युद्धेषु। एभ्यः- एतेभ्य उपासकेभ्यः। कारम्- वीर्यं कर्म। चकर्थ- अकरोः। श्रवस्यन्तः- चिदाकाशस्थमन्त्रश्रवणोपलक्षितानुभवमिच्छन्तः सन्तः। ते- उपासकाः। अन्यामन्याम्- विविधाम्। नद्यम्- समृद्धिम्। टुनदि समृद्धौ। सनिष्णत- संभजन्ते ॥५॥

उतो नो अस्या उषसो जुषेत ह्य१र्कस्य बोधि हविषो हवीमभिः स्वर्षाता हवीमभिः। यदिन्द्र हन्तवे मृधो वृषा वज्रिञ्चिकेतसि। आ मे अस्य वेधसो नवीयसो मन्म श्रुधि नवीयसः॥ १.१३१.०६

उतो- अपि च। नः- अस्माकम्। अस्याः- एतस्याः। उषसः- ज्ञानोदयदेवतायाः काले। जुषेत- सेवेत। अर्कस्य- पूजासाधनस्य। हविषः- चरुपुरोडाशध्यानभावनादिहव्यस्य समर्पणम्। हवीमभिः- आह्वानसाधनैर्मन्त्रैः। स्वर्षाता- स्वर्गलाभसमये। बोधि- बुध्यस्व। यत्- यदा। मृधः- हिंसाभावनानाम्। हन्तवे- नाशाय। वृषा- वर्षकः सन्। वज्रिन्- वज्रपाणे। इन्द्र। चिकेतसि- बुद्ध्यसे। तदा। अस्य- एतस्य। नवीयसः- नव्यभावनायुक्तस्य। वेधसः- उपासकस्य। मे- मम। मन्म- ध्यानम्। श्रुधि- अनुभव ॥६॥

त्वं तमिन्द्र वावृधानो अस्मयुरमित्रयन्तं तुविजात मर्त्यं वज्रेण शूर मर्त्यम्। जहि यो नो अघायति शृणुष्व सुश्रवस्तमः। रिष्टं न यामन्नप भूतु दुर्मतिर्विश्वाप भूतु दुर्मतिः॥ १.१३१.०७

तुविजात- बहुधा भावनायां जात। इन्द्र- परमेश्वर। अस्मयुः- अस्मान् कामयमानः सन्। वावृधानः- वर्धमानः सन्। त्वम्। यः। नः- अस्माकम्। अघायति- पापं दुःखं वा करोति। तम्।

Dr. Rangani

अमित्रयन्तम्- विद्वेषिणम्। मर्त्यं- मनुष्यम्। जहि। सुश्रवस्तमः- अतिशयेन श्रुतिसंपन्न। शृणुष्व- अस्माकं मन्त्रं शृणु। यामन् रिष्टन् न- मार्गहिंसक इव स्थिता अन्तरायभूता इति भावः। विश्वा दुर्मतिः- अस्माकं सर्वा दुर्वासना। अप भूतु- विनश्यतु ॥७॥

Dr. Ranganji